

més grans també feien brodats de seda, fruites de cera i flors artificials.

El Col·legi de Nostra Senyora dels Dolors, situat als afores de la ciutat envoltat d'arbredes i camps regats per la séquia, proper a la carretera de Vic, a la plaça Cots, formava part del conjunt de Casa Caritat. El 1870 va iniciar la formació de nenes i noies externes de Manresa perquè les aportacions de les seves famílies ajudessin a mantenir la casa. Les noies asilades també rebien educació i feien la feina de neteja del col·legi. Tota la institució estava encomanada a les germanes carmelites de la mare Joaquina de Vedruna. El parvulari, situat al xalet, acollia nenes i nens.

La majoria de nenes hi feien la primera ensenyança i les que podien passar a la segona feien assignatures complementàries com solfeig, cant, piano, harmonia, dibuix, pintura, mecanografia i taquigrafia, francès, «corte y confección», brodat i economia domèstica.

A l'oest de la ciutat, al carrer del Bruc i vinculat a l'església de Valldaura, es va construir el Col·legi de Santa Rosa de Lima, que va engegar la seva docència el 1884 per part de les germanes dominiques de l'Anunciata o del pare Coll. Tenia internat per a nenes que procedien de la Segarra, l'Alt Bages i l'eix del Cardener. Les alumnes internes i externes hi cursaven primera ensenyança i les més grans, comerç o formació *menagère*, que era bàsicament formació per a portar amb cura i ofici les feines de la llar.

Per anar a col·legi, les nenes anaven vestides amb uniforme d'hivern o d'estiu de color blau marí o negre; també es posaven bates per fer deures dins les classes. Per a les festes importants, el barret i la mantellina blanca i llarga completaven el conjunt que se solia lluir en els oficis religiosos de les esglésies respectives o en les processons pels barris de cada col·legi.

Els llibres i altres materials escolars com labors, llibretes o estris de dibuix eren d'ús individual a totes les etapes. Cada alumne els comprava i els portava de casa a l'escola on es guardaven dins del pupitre, que era una mena de calaix inclinat per poder-hi escriure, enganxat a un banc per seure. A cada classe, els pupitres per a dos estudiants estaven alineats mirant cap a la pissarra i a la tarima de la mestra, que era al davant. A cada classe hi podia haver uns vint o vint-i-quatre pupitres, o sigui, entre quaranta i cinquanta alumnes. Les lliçons s'estudiaven dels llibres de cada matèria, que solien ser amb preguntes i respostes i amb poques il·lustracions, sense color o amb dibuixos amb tinta. La llengua acadèmica era el castellà, llevat dels catecismes, que solien ser en català, així com les converses entre professorat i alumnes o entre alumnes.

El Col·legi de Sant Ignasi estava situat prop del torrent de Sant Ignasi i el carrer Viladordis i era un gran col·legi construït per a la finalitat educativa que va acollir des de 1620 estudiants, nois, de primera, segona i tercera ensenyança de tot Catalunya, en condició d'in-

terns, regentat per la Companyia de Jesús. Per motius polítics, els jesuïtes són expulsats diverses vegades d'Espanya i durant aquests períodes altres sacerdots es fan càrrec de la segona ensenyança, mantenint també l'escolarització de nois de Manresa. L'any 1892 no es renova el conveni amb l'Ajuntament: els jesuïtes engeguen el nou col·legi a Sarrià i abandonen el de Manresa perquè el torrent Mirable seguia sense cobrir-se, havia estat causa de febres tifoïdes mortals i la voluntat de mantenir el pla d'estudis de batxillerat amb sis anys havia estat motiu de discrepància amb l'Ajuntament.

MANRESA VISTA PER DOS VIATGERS DE FINAL DEL SEGLE XIX

JORDI BONVEHÍ I CASTANYER
Centre d'Estudis del Bages

L'any 1892, Manresa tenia 21.211 habitants, segons dades del padró municipal, i uns 22.685 com a resultat de les correccions del cens oficial de l'any 1887. Des de la dècada dels setanta del segle XIX, en què hi havia uns 16.000 habitants, fins aleshores, la població havia augmentat un 32,5%, aproximadament. Sobre un total general de 7.063 treballadors registrats, el 53,3% treballava en la indústria, un 30,8% en l'agricultura i la ramaderia, i la resta —el 15,9%— en el sector dels serveis i el comerç. Dels treballadors de la indústria, uns 2.159, i el 30,6% de total general, eren obrers del tèxtil, que constituïa la principal i primera força d'ocupació de la ciutat. Manresa vivia plenament immersa en la industrialització tèxtil, l'obertura definitiva de la ciutat fora de les muralles medievals (aparició de nous carrers, places i avingudes), els conflictes entre treballadors i patrons, les vagues i reivindicacions obreres i unes condicions de vida paupèrrimes per a la majoria de manresans i manresanes. Sens dubte, una ciutat de contrastos, on la burgesia preeminent del tèxtil treia el cap amb força i les classes populars s'ofegaven amb salaris baixos i un nivell de vida escàs d'alegries i satisfaccions.

A aquest interessant binomi urbà s'hi afegia un fenomen nou: els visitants, persones que no vivien a la ciutat de Manresa i que ens visitaven pel motiu que fos o feien una breu parada a casa nostra. Tot i que la ciutat sempre ha tingut visitants al llarg de la seva dilatada història, fou a l'edat contemporània quan van deixar-ne constància de forma eficient, a través de cartes, llibres, revistes, notes en diaris i, és clar, amb la fotografia, el gran descobriment que canviaria la manera d'entendre el món. Tanmateix, l'arribada del ferrocarril a mitjan segle XIX va ajudar a crear tota una nova cosmovisió de la nostra ciutat. Aquest invent revolucionari i la fotografia abans esmentada van fer que Manresa fos, per fi, vista «amb ulls d'un estranger»

d'una manera habitual, gràcies a l'escurçament de la durada dels trajectes i a l'impacte de la imatge en la societat de masses. En definitiva, una nova manera d'explorar la ciutat fora del focus de la rutina dels seus habitants. Aquest fenomen va ser motiu d'investigació l'any 2016 gràcies al projecte del Centre d'Estudis del Bages «Els viatgers a Manresa. La ciutat vista pels seus viatgers», que un servidor va portar a cap gràcies a la voluntat i l'ajuda de la junta d'aquesta entitat, i que es pot veure al seu web.

Han estat molts els viatgers, alguns de molts il·lustres i d'altres de més desconeguts, que han visitat la ciutat de Manresa durant segles i que n'han deixat constància. Viatjar i relatar sempre van lligats de la mà, i que els visitants ens relatin les seves impressions de com és casa nostra ara i abans ens ajuda a comprendre millor la nostra realitat local i quotidiana. La disposició del viatger en emprendre un viatge ha anat canviant amb el temps. Deia l'escriptor americà John Steinbeck que no són les persones les que fan els viatges, «sinó els viatges els que fan les persones». Però, com era la Manresa de final del segle XIX? Quina era la visió de la ciutat dels viatgers que hi arribaven? Què els va captivar? En definitiva, quin record ens van deixar? Contestarem aquestes preguntes amb les cròniques i les experiències personals que van deixar-nos dos viatgers: Luciano García del Real (Oviedo, 1835 - Barcelona, 1902) i Sinesio Delgado (Támara de Campos, 1859 - Madrid, 1928).

El primer text és de l'escriptor i periodista Luciano García del Real, que ens descriu la ciutat de Manresa de l'any 1892 a la revista *La Il·lustració Catalana* (primera revista gràfica publicada en català a Barcelona), en què remarcava tres aspectes rellevants de la ciutat: la basílica de la Seu i el Puigcardener, el seu potent teixit industrial amb fàbriques funcionant tot el dia i els carrers ben empedrats en una població amb forts pendents.

L'aspecte de Manresa es molt pintoresch, de qualsevol part que's miri, sobre tot dominantla, com quan se puja al campanar de la Seu, ò tant sols desde'l bonich parch que volta a la catedral de la montanya y que constitueix un excelent passeig per pendre la fresca. [...] A la nit los llums de las fábricas sembla que brollin del riu, y entre'l silenci solemne de la naturalesa se percibeix lo remor del treball, perquè molts d'ellas funcionan sens descans de nit y de día. com abellas á las que exigexen incessantment cada cop mes productes, los mercats no sols d'Espanya, sino de sonas molt apartadas de nostre continent. Quasi tota la ciutat está molt ben empedrada, lo qual te mes mérit si's considera la desigualtat de son terror montanyós, perquè la base de Manresa es una veritable montanya. Tal volta aquesta desigualtat influixi á l'escassés de casas construidas ab l'amplitud moderna y en proporció 's la fama d'aquesta ciutat, d'ésser de las que tenen mes diner («A Manresa», *La Il·lustració Catalana*, núm. 291 (31 agost 1892)).

El segon text és molt interessant, explicat pel viatger castellà Sinesio Delgado a la seva obra *España al terminar el siglo XIX. Apuntes de viaje*, de l'any 1897, en què narra amb detalls prou rellevants com era la festivitat de la Llum, així com els carrers i els comerços d'aquella època. Tanmateix, podem comprovar la incomprensió de l'autor en veure que, a molts manresans de final del segle XIX, els costava entendre el castellà.

El contraste entre el silencioso, el sublime recogimiento de Montserrat y la animación bulliciosa con que nos encontramos á las siete de la tarde á nuestra llegada á Manresa no pudo ser más fuerte. Éntrase en la populosa y riquísima ciudad catalana por un estrecho puente sobre el río, y en seguida hay que subir empinadísimas cuestas por calles embaldosadas hasta la cumbre del ribazo en que se asienta. Al llegar á una plazoleta notamos el sordo rumor de la multitud, estampido de cohetes, son de músicas...

—¿Qué es eso? —pregunté al mozo que portaba la cajeta.

—La procesión de la llum.

—¿De la llum? ¿Y por qué se hace hoy esa procesión?

Se atarugó el hombre al ver que yo insistía en hablar en castellano, masculló unas cuantas palabras ininteligibles y calló como un muerto. Pero en cuanto dejamos los equipajes en la posada del Centro, situada en el paseo del Borne, corrimos espoleados por la curiosidad hacia donde el confuso rumor seguía percibiéndose. Y vimos desfilar en la plaza, frente al consistorio, adornado con colgaduras de terciopelo ó iluminado con profusión de mecheros de gas encerrados en grandes bombas, una lucidísima procesión con el cortejo siguiente: Dos heraldos á caballo con ricos y flamantes trajes; guardias municipales con uniforme de toda gala, botas altas, pantalón color blanco, levita con cordones y casco, con plumero; guardas de acequias con chaquetones y gorras de vivos encarnados, serenos, bomberos; hasta media docena de cabezudos que bailaban que se las pelaban; dos gigantones con trajes de telas brillantes y costosas recamados de oro y pedrería gorda; banderas y pendones; el alcalde y los concejales de rigurosa etiqueta; infinidad de personas respetables con bandas, cruces y hachas de viento en las manos, y por último el clero y una escultura representando la Santísima Trinidad. Cerraba la marcha un piquete de infantería con charanga. Aquella era la procesión de la llum, que desfilaba lentamente entre apiñada muchedumbre, bajo los balcones en que se agrupaban algunos centenares de muchachas bonitas.

¿Y qué significaba aquello?

[...]

Cuando se deshicieron en un laberinto (para nosotros al menos) de callejas oscuras los últimos restos de la procesión eran próximamente las diez de la noche, y nos encontramos desorientados y perdidos en una población grande, absolutamente desconocida, y por la fatal manía de no preguntar nada a nadie, estuvimos a punto de tener un grave disgusto. No sé el tiempo que empleamos en caminar a tientas por calles abandonadas y silenciosas, de prisa unas veces, creyendo haber encontrado

el hilo que había de conducirnos al paseo del Borne, despacio y desalentados otras, desalentados y sin esperanza de dar con el alojamiento. A la puerta de una casa jugaban unos cuantos chiquillos.

—Dí, pequeño —me atreví a preguntar al mayor—, ¿hacia dónde cae la plaza Mayor, el ayuntamiento, vamos?

Desde la plaza ya estaba yo seguro de saber el camino. El muchacho nos miró en silencio, haciendo grandes esfuerzos para contener la risa, y en vista de que yo repetía la pregunta por si no me había entendido bien, se dirigió a sus compañeros, les dijo no sé qué y todos rompieron a reír como locos. Pero de la contestación pedida... ni jota. Por suerte, un transeúnte que acertó a pasar por allí se paró en la acera de enfrente, atraído sin duda por la escena cómica, y viendo que no podíamos salir del atolladero, se acercó a nosotros y tuvo la amabilidad de guiarnos a la posada cuando ya casi no podíamos tenernos de pie. Nuestro salvador resultó ser un viajante murciano que nos acompañó durante la cena, nos presentó en el casino y hasta nos invitó a presenciar con él una sesión de la Lliga de Catalunya que se celebraba aquella noche. Declinamos el honor de escuchar los discursos de la Lliga, que habían de pronunciarse en catalán, por añadidura, dimos las gracias a nuestro acompañante y nos retiramos a reposar tranquilamente. [...] Manresa es una ciudad grandísima, con calles tortuosas, de respetable antigüedad, en rápidas y ásperas pendientes, paseos de primer orden, callejones intrincados y ramblas muy extensas... Es tal vez la ciudad más rica de la provincia de Barcelona, donde hay tantas y tan florecientes, porque además de contar, con infinidad de fábricas dedicadas a diferentes industrias, que producen grandes cantidades de mercancías, es el núcleo del comercio menudo de toda la comarca y, gracias a la acequia de la cuestión, su suelo fértil, bien aprovechado, da rendimientos cuantiosos en cereales y vinos. Además, sus montes son abundantes en arbolado (*España al terminar el siglo XIX: Apuntes de viaje por Sinieso Delgado*, dibujos de Ramón Gilla, Madrid, Hijos de M. C. Hernández, impresores, 1897, p 134-136).

LA PREMSA A LA MANRESA DE LES BASES

MARC TORRAS I SERRA
Director de l'Arxiu Comarcal del Bages

L'any 1923, l'arxiver Joaquim Sarret i Arbós, en la seva *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, deia que la premsa periòdica «a Manresa ha sigut exuberant a les darrerries del segle XIX, essent extraordinari el moviment de defensa de interessos que han assolit, per mitjà de la premsa, no sols les associacions de foment dels diferents rams, si que també les polítiques en èpoques de gran revolta».¹

1. Joaquim SARRET I ARBÓS, *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*, Manresa, Impremta de Sant Josep,

Efectivament, com podem veure al quadre annex, entre els anys 1886 i 1906, a Manresa es van publicar un total de seixanta-quatre periòdics i revistes, tot i que cal remarcar que molts van tenir una durada molt curta. Així, vint-i-vuit capçaleres —prop de la meitat— no van arribar a l'any de vida i, d'aquestes, en quatre casos només es va publicar un primer i únic número. Per contra, només quatre capçaleres van sobrepassar els vint-i-cinc anys d'existència. Es tracta dels periòdics *Diario de Avisos de Manresa*, que es va publicar quaranta-un anys —de 1896 a 1937—;² *El Pla de Bages*, que va sortir trenta-tres anys —de 1904 a 1937—; del *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages*, que es va publicar durant trenta anys —del novembre de 1905 al juny de 1936—, i de la revista *Fulla Antoniana*, publicada trenta-tres anys, entre l'octubre de 1902 i el maig de 1936.

Pel que fa als periòdics, acostumaven a tenir només quatre pàgines, alguna de les quals amb publicitat, i, a grans trets, podem dir que es tractava d'una premsa altament polititzada —en molts dels casos s'indica que són els òrgans dels respectius partits polítics—, que, a banda d'informar, la major part de vegades enviaven missatges de caràcter polític, defensaven el seu ideari i polemitzaven entre ells. Hi havia periòdics d'un ampli ventall polític, des de republicans fins a carlins, passant pels que eren de caràcter obrer i els marcadament religiosos. Tot i que n'hi havia que sortien un cop al mes, cada quinze dies o dos cops per setmana, la majoria d'aquestes publicacions eren d'una periodicitat setmanal.

Dels periòdics que es van publicar a Manresa en el període que estudiem, n'hi ha tres que destaquen, tant per la seva durada en el temps com pel fet que eren d'una periodicitat gairebé diària. El *Diario de Avisos de Manresa*, escrit en castellà, sortia sis cops per setmana —de dimarts a diumenge. Sense estar vinculat a cap partit polític concret —almenys en el període que estudiem—,³ des d'una posició centralista o lerrouxista s'adaptava als dictats del Govern de cada moment. Els altres dos periòdics, políticament oposats al *Diario de Avisos*, van ser *La Veritat* i el seu continuador *El Pla de Bages*. De fet, al darrer número de *La Veritat*, en la nota en què s'anunciava que se'n suspenia la publica-

1923, p. 215. Sobre la premsa de Manresa de final del segle XIX, vegeu Anna M. BALAGUER, «Aproximació a la premsa manresana del segle XIX», *Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, núm. 3 (1984), p. 133-145.

2. Ara per ara, el *Diario de Avisos de Manresa*, juntament amb *Manresa* i el seu continuador *Gazeta de Manresa*, cadascun amb quaranta-un anys d'existència, són els dos periòdics manresans que més han durat en el temps.

3. Entre abril de 1925 i febrer de 1930 va ser l'òrgan de la Unió Patriòtica del Partido; vegeu Josep M. GASOL I ALMENDROS, «Les fonts escrites», a *Història de la ciutat de Manresa 1900-1950*, vol. I, Manresa, Caixa de Manresa, 1991, p. 45.